

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกในกลุ่มน้ำบางปะกงที่ก่อตั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 – รัชกาลที่ 5 อาทิเช่น วัดเซนต์ปอล วัดหัวไผ่ วัดบางปลาสร้อย วัดบางวัว วัดบางคล้า วัดบ้านเล่า วัดเซนต์ร็อค โครงการวิจัยนี้ เลือกวัดเซนต์ปอล เป็นกรณีศึกษา ด้วยเหตุผลความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนวัดเซนต์ปอล ตั้งอยู่ที่หมู่ 9 ตำบลบางตีนเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำบางปะกง โดยมีคลองบางไผ่อยู่ทางด้านเหนือ และคลองบางตีนเป็ดอยู่ทางด้านใต้ เป็นชุมชนคาทอลิกที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยอาคารของวัด ซึ่งส่วนใหญ่สร้างด้วยไม้ มีอายุกว่าร้อยปี มีสภาพทรุดโทรม หากไม่ดำเนินการอนุรักษ์ก็จะทำให้อาคารเหล่านี้ถูกรื้อทำลาย และทำให้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนหมดไป

ใน พ.ศ.2550 ผู้วิจัยได้ร่วมกับสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติในพื้นที่ชุมชนวัดเซนต์ปอล โดยส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนช่วยในการดูแลรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู และจัดการ ผลการวิจัยเป็นหนังสือ *“แผนที่สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนวัดเซนต์ปอล ตำบลบางตีนเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา”* ต่อมาใน พ.ศ. 2554-2556 ได้ร่วมกับวัดเซนต์ปอลและชุมชนวางแผนในการอนุรักษ์อาคารต่างๆ ของวัด โดยเริ่มจากการประชุมร่วมกับคนในชุมชน การหาทุน การร่วมบริจาคสิ่งของเพื่อจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ และใน พ.ศ. 2557 ได้รับงบประมาณการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติในโครงการ *“สถาปัตยกรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน”*

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน
- 2) ศึกษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน
- 3) การวางแผนอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน
- 4) การอนุรักษ์อาคารไม้ 5 หลัง ในวัดเขนต้อปอล

1.3 วิธีการศึกษา

- 1) การศึกษาจากเอกสาร
- 2) การสัมภาษณ์คนในชุมชน
- 3) การรังวัดอาคาร
- 4) การแสวงหาแหล่งทุนในการอนุรักษ์
- 5) การอนุรักษ์อาคารไม้ของวัด

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

- มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)

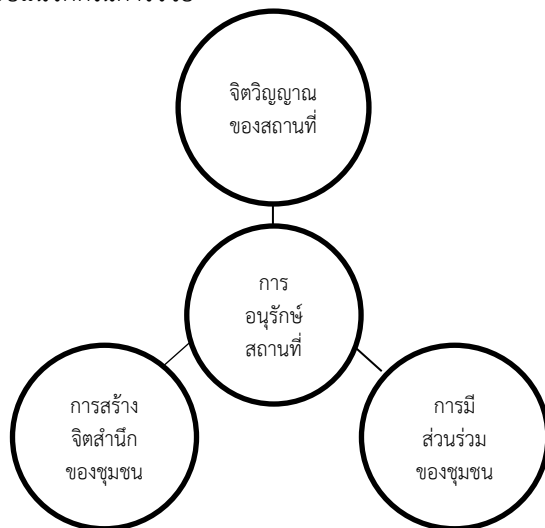
สภายุโรป (Council of Europe) ได้ให้คำจำกัดความว่า ประกอบด้วย มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ซึ่งทำให้เกิดอัตลักษณ์ (www.cae.int) และองค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ให้ความหมายว่า รวมถึง มรดกวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม (tangible heritage) เช่น สิ่งก่อสร้าง ศิลปกรรม จิตรกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (intangible heritage) เช่น ศิลปะการละคร ดนตรี ภาษา (www.unesco.org)

- การอนุรักษ์สถานที่ทางวัฒนธรรม (Conservation of places of cultural significance)

กฎบัตรออสเตรเลีย (The Australia ICOMOS Charter หรือ The Burra Charter) ได้ให้คำนิยามว่า หมายถึงกระบวนการซึ่งคงไว้ซึ่ง ความสำคัญทางวัฒนธรรม การบำรุงรักษา (maintenance) การเก็บรักษา (preservation) การฟื้นฟู (restoration) การสร้างขึ้นใหม่ (reconstruction)

การปรับใช้ (adaption) และโดยทั่วไปยังหมายถึงความหมายมากกว่า 1 อย่างที่กล่าวมานี้ (The Australia ICOMOS, 2014)

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.4-1 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ ประกอบด้วย แนวคิดหลัก

3 ประการ คือ

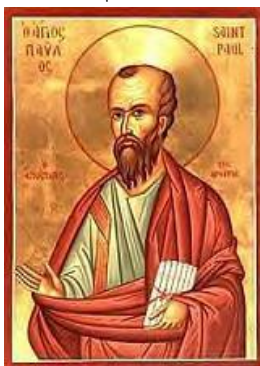
1) จิตวิญญาณของสถานที่ (spirit of place) หมายถึง องค์ประกอบของชุมชนทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่สื่อความหมาย คุณค่า และความเคลื่อนไหวของสถานที่ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากอาคาร และสิ่งก่อสร้าง รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ดังที่ 2008 ICOMOS Declaration ระบุว่า จิตวิญญาณของสถานที่มักปรากฏในชุมชนเก่าที่ยังคงรักษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่มีความรุ่งเรือง มีความต่อเนื่อง และสามารถดำรงจิตวิญญาณไว้ (ICOMOS, 2014)

2) การมีส่วนร่วมของชุมชน ดำเนินการโดยการพูดคุย การสำรวจ การสัมภาษณ์กับคนในชุมชนในช่วงเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งการจัดประชุมเสวนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นของชุมชน

3) การสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน ดำเนินการโดยวิธีการจัดทัศนศึกษาดูงาน ให้ชุมชนไปศึกษากรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ทางมรดกวัฒนธรรม

1.6 ประวัติศาสตร์และการพัฒนาการของชุมชน

วัดเซนต์ปอล (Saint Paul Church) มาจากนักบุญปอล (ภาษาฝรั่งเศส) หรือนักบุญเปาโล (ภาษาอิตาลี) คนในชุมชนส่วนใหญ่เรียกท่านว่า “นักบุญเปาโล” ท่านเกิดเมื่อประมาณ 10 ปี ภายหลังการสมภพของพระเยซูเจ้า (10 A.D.) ท่านกลับใจจากการที่ท่านเคยข่มเหงพวกคริสตศาสนิกชนมาก่อน จึงได้อุทิศชีวิตในการรับใช้พระผู้เป็นเจ้าโดยเป็นผู้สั่งสอนและประกาศพระวาจาของพระเจ้าให้แก่คนทั่วไป ในชีวิตของท่านประสบความสำเร็จทุกขัธยมานต่างๆ และถูกประหารชีวิตด้วยการตัดศีรษะที่กรุงโรม โดยที่ท่านอุทิศชีวิตเพื่อความรักต่อพระเยซูเจ้า และผู้นำความรักของพระเจ้าไปสู่เพื่อนมนุษย์ จึงได้รับการประกาศเป็นนักบุญผู้ยิ่งใหญ่ ทั้งนี้มีการกำหนดให้วันที่ 30 มิถุนายน ของทุกปีเป็นวันฉลองนักบุญเปาโล

ที่มา: <http://www.antiochianarch.org.au/QLD.aspx>

ภาพที่ 1.6-1 นักบุญเปาโล

ชุมชนวัดเขนตปอล สันนิษฐานว่าเกิดในช่วงสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) ซึ่งเป็นช่วงที่มีคน จีนอพยพมาตั้งหลักแหล่งในบริเวณแม่น้ำบางปะกงจำนวนมาก โดยรับจ้าง เป็นแรงงานในไร่อ้อย ชาวจีนอพยพเหล่านี้จึงเข้ารับศาสนาคริสต์นิกาย เพื่อให้มีอิสระในการประกอบอาชีพและกลายเป็นคนในบังคับของต่างชาติ สังฆนายกปาลเลกัวซ์(Pallégoix Jean-Baptiste) ชาวฝรั่งเศสได้เขียนบันทึก ใน พ.ศ. 2373 ในหนังสือ “Description du royaumeThai ou Siam” ว่า “...ข้าพเจ้าได้ประกอบพิธีกรรมต่อหน้าบุคคล 200 คน ให้สมาทานรับศีล เข้ารีตใหม่...” ใน พ.ศ. 2383 บาทหลวงอัลบรัง(Albrand Etienne) ได้สร้าง วัดด้วยไม้ไผ่ในบริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำบางปะกงซึ่งเป็นวัดหลังแรก (มงเซญัวร์ ปาลเลกัวซ์, 2552)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 สยามได้ลงนามสัญญากับประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 15 สิงหาคมพ.ศ. 2399 มีข้อตกลงให้มีการเผยแพร่คริสต์ศาสนา ดังปรากฏในมาตราที่ 3 ว่า “...คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสสามารถเผยแพร่ศาสนา และสั่งสอนได้ สร้างโบสถ์ บ้านเณรหรือโรงเรียน โรงพยาบาลหรืออาคารอื่นๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาที่ได้ไ้ในดินแดนของราชอาณาจักรสยาม โดยปฏิบัติตาม กฎหมายของประเทศ...”(ปฐมรัตน์ วงศ์ดนตรี ,2528)

ใน พ.ศ. 2401 บาทหลวงดาเนียล (Daniel Séverin Jacques Marie) ได้สร้างวัดด้วยไม้จริงเพื่อทดแทนวัดหลังเดิม หลังจากนั้นบาทหลวง เปอ็ง (Pean Alexis) ได้เรียไ้เงินจากประเทศฝรั่งเศสเพื่อนำมาสร้างวัดใหม่ ในช่วง พ.ศ.2410 บาทหลวงอันตน ชมิตต์ (Schmidt François-Joseph) จึง นำเงินบริจาไปซื้อที่ดินบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำบางปะกงเพื่อสร้างวัดขึ้น ใหม่ให้มีความสง่างาม บาทหลวงอันตน ได้สร้างโบสถ์เขนตปอลแล้วเสร็จและ ทำพิธีมหาบูชามิสซาในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2416 และยังสร้างบ้านพัก ของพระสงฆ์ โรงเรียน ต่อมาในสมัยบาทหลวงแปรเบต (Perbet) (พ.ศ. 2447-2467) เป็นเจ้าอาวาสวัดเขนตปอล มีการเปิดโรงเรียนฝึกหัดครู ชื่อว่า “โรงเรียนนักบุญทาร์ซีซีโอ” เพื่อผลิตครูออกไปประจำวัดต่างๆ ซึ่งต่อมาได้

ยุบรวมกับโรงเรียนเซนต์ปอล และในช่วงสงครามอินโดจีนต้องยุบโรงเรียนไป ใน พ.ศ. 2484 เมื่อสงครามสงบบาทหลวงการีโอ (Carrière Jean) จึงเปิดโรงเรียนขึ้นใหม่ ตั้งชื่อว่า “โรงเรียนสันติภาพ” เนื่องจากวันเปิดโรงเรียนตรงกับวันที่รัฐบาลประกาศสงบศึก

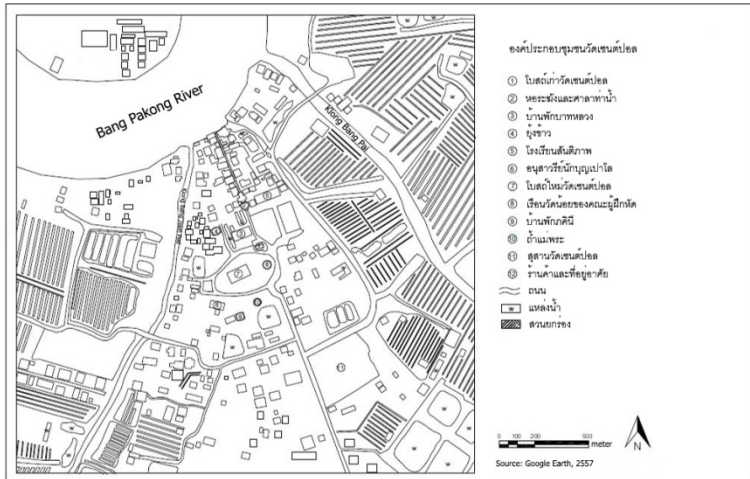
1) Schmidt François-Joseph 2) Perbet 3) Carrière Jean

ภาพที่ 1.6-2 บาทหลวงชาวฝรั่งเศส

1.7 การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

ชุมชนวัดเซนต์ปอลในปัจจุบันยังคงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสะท้อนประวัติศาสตร์วัฒนธรรม วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ทำให้เกิดเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) มรดกทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โบสถ์เก่า โบสถ์ใหม่ หอระฆัง และศาลาท่าน้ำ อนุสาวรีย์เปาโล ถ้าแม่พระ โรงเรียนสันติภาพ บ้านพักพระสงฆ์ เรือนวัดน้อย สุสานยั้งข้าวร้านค้า และที่อยู่อาศัย และ 2) มรดกทางวัฒนธรรมตามธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำบางปะกง คลองบางไผ่ คลองบางตีนเป็ด บ่อน้ำ 4 แห่ง และสวนยกร่อง (ภาพที่ 1.7-1และ1.7-2) ทั้งนี้วัดเซนต์ปอลได้รับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทชุมชน ประจำปี 2553 และได้รับรางวัลอนุรักษ์

ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประเภทบ้านพักพระสงฆ์ ประจำปี 2554 จาก สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์(ภาพที่ 1.7-3 และภาพที่ 1.7-4)

ภาพที่ 1.7-1 แผนที่ชุมชนวัดเซนต์ปอล

ภาพที่ 1.7-2 ภาพมุมสูงบริเวณวัดเซนต์ปอล

ภาพที่ 1.7-3 คุณพ่อปรีชา สวัสดิ์ และคณะกับโล่พระราชทาน

ภาพที่ 1.7-4 โล่พระราชทานรางวัลอนุรักษ์ศิลปกรรมดีเด่น จาก
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองวัดเซนต์ปอลที่จะมีอายุครบ 175 ปี ใน พ.ศ.2558 และวัดเซนต์ปอล มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้าน ประวัติศาสตร์ชุมชน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงกำหนด แผนงานอนุรักษ์ที่จะดำเนินการร่วมกับสภาวัดเซนต์ปอล ดังนี้

- 1) บ้านพักพระสงฆ์ สร้างด้วยไม้สักทองอายุไม่ต่ำกว่า 135ปี เป็น สถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล (ภาพที่ 1.7-5)
- 2) -3) หอระฆัง สร้างด้วยไม้สัก ใน พ.ศ. 2442 มีระฆังที่มีเสียงกังวาน ไพเราะมาก โดยมีศาลาตั้งอยู่ติดกัน (ภาพที่ 1.7-6)
- 4) เรือนวัดน้อย เป็นอาคารยกพื้น สร้างด้วยไม้สักมีอายุประมาณ 110 ปี มี โครงการจะจัดเป็น ศูนย์การเรียนรู้ทางศาสนา(ภาพที่ 1.7-7)
- 5) ยุงข้าว เดิมใช้เห็บข้าวเพื่อใช้ในวัด มีโครงการจะจัดสร้างเป็นศูนย์การ เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนวัดเซนต์ปอล โดยวัตถุที่จะแสดงเป็นของวัดและของ บริจาคจากชุมชน (ภาพที่ 1.7-8)

ส่วนผนังด้านหน้าของโบสถ์เก่า ในปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรม สมควร อนุรักษ์ให้คงสภาพไว้ (ภาพที่ 1.7-9) โดยทางวัดจะดำเนินการในอนาคต

ทั้งนี้ อาคารต่างๆ ได้รับความอนุเคราะห์ในผลิตภัณฑ์ก่อสร้างจาก บริษัทเอกชน และเงินบริจาคค่าใช้จ่ายในการดำเนินการอนุรักษ์จาก คริสต์ศาสนิกชนและผู้มีจิตศรัทธา เพื่อรักษาจิตวิญญาณของชุมชนต่อไป

ภาพที่ 1.7-5 บ้านพักพระสงฆ์

ภาพที่ 1.7-6 หอระฆัง

ภาพที่ 1.7-7 เรือนวัดน้อย

ภาพที่ 1.7-8 ยุงข้าว

ภาพที่ 1.7-9 ผนังด้านหน้าของโบสถ์เก่า